

Johann Claessens, Bożonarodzeniowy cykl obrazów

autor: Aleksandra Górak (Program Drogi Baroku), oprac. Agata Trzebuchowska

Bożonarodzeniowy cykl obrazów w kaplicy pod wezwaniem Matki Boskiej Królowej Świata z Zastrużu, namalowany przez Johanna Claessensa w 1700 roku, powstał na zlecenie opata klasztoru Cystersów w Krzeszowie. Na cykl składają się trzy przedstawienia: Zwiastowanie pasterzom, Pokłon pasterzy i Pokłon trzech króli. Bożonarodzeniowe wizerunki powstały najprawdopodobniej dla zastrużańskiej kaplicy, która niegdyś pełniła funkcję kaplicy pałacowej w rezydencji należącej do krzeszowskich cystersów.

Obraz otwierający cykl ukazuje dynamiczną scenę Zwiastowania pasterzom przez anioła, który w rozwianych szatach, na tle rozjaśnionego, otwartego nieba, ogłasza dobrą nowinę. Poniżej przedstawiono grupę pasterzy pilnujących owiec, których reakcje na wizytę boskiego posłańca są bardzo zróżnicowane.

Z kolei drugie przedstawienie jest kameralną sceną Adoracji nowo narodzonego Dzieciątka Jezus przez pasterzy. W centrum obrazu widnieje malutki Jezus Chrystus – otoczony światłością leży w żłóbku pośród szat. Przed Nim klęczą Jego rodzice: modląca się Maria oraz święty Józef, który prezentuje Dzieciątko pasterzom otaczającym Świętą Rodzinę. Nad całą sceną unoszą się putta.

Obraz zamykający cykl przedstawia scenę Pokłonu trzech króli, rozgrywającą się na tle ruin betlejemskiego pałacu Dawida. Po prawej stronie obrazu zostali ukazani Maria, siedząca z Dzieciątkiem na kolanach na stopniach zrujnowanej budowli, oraz święty Józef wyłaniający się zza jej pleców na tle wielkiej ułamanej kolumny. Do Marii trzymającej Jezusa zbliżają się trzej królowie z darami. Najstarszy odłożył swoje insygnia na ziemię i klęczy przed błogosławiącym go Dzieciątkiem. W tle na ciemnym niebie widnieje jasno świecąca gwiazda, natomiast zza magów wyłania się służący z wielbłądem.

Źródłem scen ukazanych w obrazach bożonarodzeniowego cyklu są Ewangelie według świętego Łukasza oraz według świętego Mateusza, ale także liczne teksty apokryficzne, jak Protoewangelia Jakuba, Ewangelia Pseudo-Mateusza czy Ewangelia Dzieciństwa. Przedstawienia związane z Bożym Narodzeniem należą do jednych z najstarszych w ikonografii chrześcijańskiej. „Pierwsze przyjście Pana naszego wcielonego” oznaczało bowiem pojawienie się nowej światłości i nadziei dla świata, symbolizowało nowe, zbawcze źródło życia. Adoracja pasterzy oraz pokłon trzech króli sygnalizowały natomiast uznanie narodzonego w biedzie Dzieciątka przez lud i władców całego świata jako Boga prawdziwego.

Powstanie bożonarodzeniowego cyklu było związane z propagowanym w krzeszowskim opactwie kultem stajenki betlejemskiej, którego ośrodkiem była kaplica Groty Narodzenia Pańskiego w Betlejem koło Krzeszowa. Miejsce to było odwiedzane przez licznych pielgrzymów, na potrzeby których został nawet wydany specjalny modlitewnik *Liebliche Rose von Jericho*. Gorliwym czcicielem nowo narodzonego Dzieciątka Jezus był także opat Geyer, a ufundowane przez niego obrazy razem z zachowaną figurką Dzieciątka Jezus pełniły w zastrużańskiej kaplicy funkcję przedstawień dewocyjnych dla przebywających w rezydencji zakonników.

Niezwykle ciekawa ikonografia łączy się z wysokimi wartościami artystycznymi. Choć komponując swe

dzieła, Claessens wykorzystał fragmenty różnych grafik wykonanych według obrazów mistrzów rzymskiego dojrzałego baroku: Pietra da Cortony oraz Carla Maratty, to jednak stworzył oryginalną kreację o kameralnym, nokturnowym charakterze. Zastrużańskie obrazy utrzymane w italianizującej stylistyce można uznać za jedne z najpiękniejszych bożonarodzeniowych przedstawień w całym malarstwie barokowym na Śląsku.